Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasi M. Füzuli adına Əlyazmalar Institutu, *ISSN 2224-9257*
Filologiya məsələləri № 6, 2024
Səh. 356-361
https://doi.org/10.62837/2024.6.356

ABIYEVA VALIDA G.
vabiyeva@amu.edu.az
SAFIXANOVA AFAT H.
asefixanova@gmail.com
Azərbaycan Tibb Universiteti

İNGİLİS DİLİNİN LÜĞƏT TƏRKİBİNİN GENİŞLƏNDİRİLMƏSİNDƏ KÜTLƏVİ İNFORMASİYA VASİTƏLƏRİNİN ROLU

XÜLASƏ

Açar sözlər: KİV, ünsiyyət, şifahi nitq, kommunikasiya.

Dil cəmiyyətin inkişafı üçün çox lazımlı bir vasitədir. Cəmiyyətdə dilin başlıca rolu onun əsas ünsiyyət vasitəsi olmasıdır. Dilin başqa əlaməti isə ondan ibarətdir ki, o bir neçə ilin məhsulu deyil, dil əsrlər boyu yaranır və inkişaf prosesi keçərək get-gələ formalaşır, zənginləşir. İngilis dilinin leksikası özünəməxsusluğu ilə seçilir, çünki ingilis dilinin bütün variantlarını əhatə edən sözlər onlarınfərqli mənbələrdən yaranması dilə daxil olması birbaşa ingilis dilinin lüğət tərkibində yer alır. Dil informasiya mübadiləsi mədəni dəyərlərini ifadə edilməsi və sosial əlaqələrin yaradılması üçün əsas vasitədir. Müasir tələbələr ünsiyyətə hazır olması və müxtəlif insanlarda ünsiyyət qurmaq, komanda tərkibində işləyə bilmək, ətrafdakılara motivasiya verə bilmək kimi tamamailə yeni sosial bacarıqlara yiyələnməlidir. KİV bizim məlumatlarımızı paylaşmaqla yardımçı olan əsas vasitədir. Əgər kimsə hər hansı bir linkə bağlanırsa, o da bu dünyanın parçasına çevrilir. KİV materialları həm input, həm də output öyrənilməsi üçün bir vasitədir. Əgər tələbələr bu istiqamətlərdən birini seçiblərsə müəyyən zaman məsafədindən sonra çaşa bilirlər və bu da onların ingilis dilində şifahi nitq bacarıqlarının inkişaf etməməsi deməkdir. Dərs ləvazimatları və digər istifadə olunacaq mənbələr bir yerdə yerləşməlidir ki, tələbələr "online" məlumatları asanlığa görə və əldə edə bilsinlər. KİV vasitəsilə öyrənmə maraqlı real həyatla səslənən mövzular üzərində qurulduğundan tələbələrin auditoriya müzakirələrində iştirakında motivasiyanı yüksəldir. Kommunikativ bacarıq tələbələrdə şifahi nitq vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi ilə bağlıdır. Təlim materiallarının məzmunu bir stimul kimi öyrənilən dildə kommunikasiya prosesinin yaradılmasına tələbatın əmələ gəlməsinə səbəb olur. Beləliklə, tələbələrin fəal verbal fəaliyyətini genişləndirir. Bu da kütləvi informasiya vasitələrinin rolunu vacib olduğunu qeyd edir. KİV informasiyasının kütləyə çatdırılmasında müasir sivilizasiyanın ən geniş yayılmış vasitələrindən biridir. Kütləvi informasiya, içərisində dilin informasiya, estetik, ideoloji funksiyalar daha çox TV-də qabarıq şəkildə özünü göstərir. Dil bir sistem kimi, öz ictimai funksiyasını nitqlə həyata keçirir. Kütləvi informasiya vasitələrində nitq inkişafı əsas yer tutur. Nitq mədəniyyəti üç əsas funksiya əsasında yerinə yetirilir: 1) ünsiyyət, 2) məlumatlandırma, 3) təsiretmə. Nitq bir-birindən fərqlənən müxtəlif üslublarda

danışıq, publisistik, ədəbi-bədii üslubda özünü göstərir. KİV nitq mədəniyyətinin inkişaf etdirilməsində mühüm rol oynayır. İngilis dilində TV proqramlarının nümayiş etdirilən filmlərdən əsas rol oynadığını qeyd etmək mümkündür. Bu zaman dil formalarına riayət etmək vacib şərtlərdəndir.

Fonetik norma səviyyəsində vuru əsas amil hesab edilir. Bu zaman intonasiyanın xüsusi əhəmiyyətə malik olduğunu vurğulamaq olduqca vacibdir (1, səh.18-21). Kütləvi informasiya vasitələrində təkrarlar da böyük rol oynayır. Qrammatik normaya gəlincə isə, o dilin qrammatik quruluşunun nitq prosesindı nizamlayır. Demək olar ki, felin zaman formaları morfoloji əlamətləri ilə təkamül keçir. TV-nin sintaktik konstruksiysında yığcam, bəzən də ona yardımçı cümlələr daha çox işlədilir. Kütləvi informasiya ya vasitələri üçün daha çox inversiya xaraktrikdir. Sözlər hər bir dildə yeniliyə söykənməsi ilə seçilir. Hər gün yeni söz yaranır və sürrətlə çoxalır. Qəzetlər kütləvi informasiya vasitələrinnən biridir və onların yeni söz və ifadələrin yaranmasında və yayılmasında böyük rolu vardır. Belə ki, qəzet və məqalələrdə yeni sözlərdən daha çox istifadə edilir. Belə sözlərin yaranma xüsusiyyətlərini öyrənmək vacibdir. Sözü gedən məsələlər aşağıdaki fərziyyələri sözyləməyə sövq edir.

1) kütləvi informasiya vasitələri (KİV) sözlərin yaranmasında əsas vasitələrdən biri hesab olunur.

2) burada tez - tez yeni sözlərin struktur – semantik növlərindəm istifadə edilir.

3) qəzetlərdə rast gəlinən sözlərin semantik – struktur növləri yeni formalı sözlərdir.

4) lüğətlərdə yeni söz və yaxud yeni yaradılmış sözün yeni mənası təqdim edilir.

Dünyada altyazı ilə yayım edən bir çox TV kanalları vardır. Bir çox insan bu televiziya kanallarını izləyərək xarici dildə dinləyib – anlama qabiliyyətlərini inkişaf etdirməyə çalışır. Bu da şifahi nitqin inkişafını tam təmin etmək bacarığında deyildir. Bunun üçün sosial media vasitəsi ilə dostlar tapmaq, xarici dildə yazışmaq, səsli məlumatlar göndərmək və s. məqsədəuyğundur. İngilis dilində müəyyən qədər çətinlik törədə biləcək mövzular vardır ki, səsləndirmə zamanı çaşqınlıq əmələ gətirir. Zaman keçdikcə onları tədricən anlamaq mümkün ola bilir. Sosial mediyada paylaşım edən tələbələr şifahi nitqin inkişaf etdirilməsində yardımçı ola bilər. Bu paylaşımların xəbər, jurnal məqalələri, videolar, danışıqlar, yazılar, mahnılar və s. aid ola bilər. İngilis dilində şifahi nitqin vərdişlərini KİV ilə inkişaf etdirmək istərkən verb səhifələr, fortunlar yardımçı ola bilər. İngilis dilində verdiyimiz bir ulduzun reportajlarınıda dinləmək mümkündür və faydalı ola bilər. Klassik ədəbiyyat, kitablar, qəzet, internet, e-maillər ictimai mediyadakı xəbər axını şifahi inkişaf etdirən intensiv fəaliyyətlərə aid edilir. Multumediya vasitələri həftəlik proqramları ödənişsiz açıq (onlayn) kurslarda tələbələr üçün faydalı hesab olunur. “ online” ingilis dili mərkəzləri lahiyyəsi kommunikasiya informasiya vasitələri ilə öyrənmədə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Pulsuz video epizodlar, video dərslər söz bazası

yaratmaq üçün asan və sürrətli yoxdur. Bundan başqa "youtube" istifadəçilərin qısametrajlı video və filmləri yüklənərək paylaşımı təmin edən saytdır. Bu sayt vasitəsi ilə şifahi nitqi inkişaf etdirmək mümkündür (2, səh. 41-42).

Müasir metodiki ədəbiyyatlarda sosial şəbəkə saytlarından istifadənin yüksək motiasiya yaratdığını qeyd etmək mümkündür. Tədqiqatçılar "Facebook"dan istifadəni ingilis dilində danışmaq üçün daha çox imkanlar təklif etdiyini nəzərə alaraq tələbələrin rəqəmsal savadını inkişaf etdirmək və xarici dilə yiyələnmək sahəsində "Facebook"un təsirli bir vasitə olduğunu qeyd etmişdir. Beləliklə, aydın olur ki, kütləvi informasiya materialları vasitəsi ilə şifahi nitq vərdişlərinin öyrədilməsində sosial saytların rolu əvəzsizdir. Tələbələrə ingilis dilində ünsiyyət bacarığını aşılamaq məsqədi ilə onlara kütləvi informasiya ilə situasiyalar təqdim edilə bilər. Kütləvi informasiya vasitələri dinləyib – anlama bacarıqlarının da forması üçün stimul xarakteri daşıyır. Buraya televiziya, radio aid edilir. Televiziya səlis nitqin inkişafı orfofonik normaların qorunması baxımından xüsusilə faydalıdır. Bu qurğu səs və görüntünün insanların evində mövcudluğunu reallaşdırır. Radio yığcamlığı ilə fərqlənir. Belə ki, onu hər yerdə rahat daşımaq mümkündür. Burada musiqi, xəbərlər, radio-tamaşalar, radio-tədris kimi yayımlar şifahi nitqin inkişafında əlverişli sayılır. Bu kimi məlumatların ingilis dilində yayımlanması tələbələrin şifahi nitqinin formalaşmasında özünəməxsus rolu vardır. Jurnallarda və qəzetlərdə yazılmış informasiyanın ingilis dilində çatdırılması tələbələrin dilə maraq səviyyəsini artırır. Xarici dildə olan sənədli filmlər müxtəlif yaş qruplarında uyğun geniş mövzu seçiminə imkan verir. Tələbələr auditoriyalarda da məntiqli oyunlar vasitəsilə dil bacarıqlarını inkişaf etdirirlər. Bu da ingilis dilinin şifahi nitqini planlı şəkildə inkişaf etdirə bilir. Buna görə də ardıcllıq planlı şəkildə həyata keçirilməlidir.

1) Oyun hazırlamaq,
2) müxtəlif komanda tərkibində rollar nümayiş etdirmək,
3) əyani vəsaitlərdən istifadə etmək,
4) oyun qaydaları haqqında ingilis dilində məlumat vermək,
5) oyunun qaydasını nümayiş etdirmək.

Bu tapşırıqlardan istifadə edərək 4 hissədən ibarət videomaterial hazırlaya bilərlər. Hazırladıqlarını mətn xarici dildə yazaraq onu məşq etməli və sonda mobil telefonun video yaddaşına köçürməlidirlər. Tapşırıq əsaslı dil təlimi üçün faydalı hesabh edilən kütləvi informasiya vasitələri ilə bağlı olan tədris materialları vəsaitlər toplusu olaraq metodiki bir vasitə çevrilməlidir. Kütləvi informasiya vasitələinə qəzet və ya jurnallar, televizor və internet kimi media proqramlarını daxil etmək olar. İnformasiya və komunikasiya texnologiyası təhsil işçilirənin, idarəçilərin, tələbələrin tələblərini yerinə yetirmək üçün mühüm əhəmiyyətə malikdir. İnforasiya və kommunikasiya vasitələti mürəkkəb real dünya probleminə tədbiq oluna bil\n bacarıqların inkişafına bir öyrətmə təcrübəsi yaratma üçün özü özlüyündə bir təhsil nəzəriyyəsi və təcrübəsini birləşdirir. İngilis dilinin tədrisində müasir texnologiyaların istifadəsi xüsusəndə çox saylı sahələr və fənnlər üzrə görünməmiş inkişaflar fonunda əvəzsiz hala gəlir.

Tədris prosesndə təlim keyfiyyətinin artırılması məqsədi əsas götürülərək tədbqi olunan interaktiv metodlardan istifadə İKT və digər vasiətələr önəmli rol oynaır. İnformasiya – kommunikasiya tenologiyalarının tədrisdə tətbiqi müxtəlif dərs formalarının həyata keçirilməsinə və pedoqoji şəraitin formalaşmasına imkan verir (3, səh. 22-24). Dram fəaliyyəti, texloloji nəaliyyət və kommunikativ örənməni özündə birləşdirən videotapşırıqlarda tələbələrin dərsə olan həvəs və marağının artmasınıa səbəb olar. Bu zaman onlar həmyaşıdlar ilə fəal əməkdaşlıq edir, bir – birlərini dəstəkləyirlər. Bu həm də onların psixoloji inkişafına müsbət məcraya doğru mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Kütləvi informasiya materialları vasitəsi ilə dinləmədən sonra tərtib edilmiş kartların tıqdim edilməsi tövsiyyə edilə bilər. Şifahi nitq vasitələrini kütləvi informasiya materialları vasitəsi ilə aşılanmasında bəhs edərkən ilk növbədə kommunikativ bacarıq məvhumunun müəyyənləşdirilməsi zərurəti meydana gəlir. Həmçinin tələbələrə şifahi nitq vərdişlərinin kütləvi informasiya materialları vastəsi ilə aşılanması istiqamətində iş məqsədyönlü, mərhələli xarakter daşımalı və ardıcıl şəkildə həyata keçirilməlidir. İgilis dilində şifahi nitq vərdişlərinin kütləvi informasiya vasitələri ilə aşılanmasının əsasını təşkil edən linqvodidaktik amillərin müəyyənləşdirilməsi həmin prosesi daha səmərəli şəkildə təşkil edilməsini mümkün edir.Şifahi nitqin inkişaf edtdirilməsinə yönəldilmiş kütləvi informasiya materialları onun komponentlərini nəzərə almalıdır.

Dil materiallarından müxtəlif situasiyalarda istifadə etmək bacarığını inkişaf etdirmək lazımdır. Ayrı-ayrı kommunikativ məna kəsb edən cümlələri məna daxilində sintez etmək lazımdır. İngilis dilinin istifadə edildiyi sosial mədəni kontenstdə tanış olmaq lazımdır. Başqa insanlarla ünsiyyət qurmaq arxusu və bunun üçün vacib olan özünə əminlik hissinin formalaşdırılması ola bilər. Kütləvi informasiya vasitələri fonunda təlim situasiyaları öz növbəsində müxtəlif növlərə bölünür: 1) audio-vizual vasitələrdən istifadə etməklə tələbələrin həyatı bacarıqları üzərində qurulan situasiyaları ilkin növü kimi göstərmək olar. Digər növünə kütləvi informasiya vasitələri əsasında təşkil edilən situasiyalardır. Sonuncu növü isə müəllim tərəfindən stimullaşır və təsəvvürlər üzərində təşkil edilən situasiyaları ola bilər (4, səh.25-27).

Təbii situasiyalarda fərqli olaraq, spontan şəkildə əmələ gələn kütləvi informasiya fonunda təlim situasiyaları müəllim tərəfindən planlaşdırılır və təqdim edilir. Çox vaxt həmin situasiyaları təqdim edərkən müəllim tərəfindən mənimsənilməsi olan konkret linqvistik materialların istifadə edilməsi tövsiyyə edilir. Əsasən şərti real situasiyalar əyani nitq oxunulan materiallar və audio-vizual vasitələrlə təşkil edilən situasiyalar təsviri – nitq situasiyalarına aid edilə bilər. Onu qeyd etmək lazımdır ki, kütləvi informasiya materialları ilə bağlı təlim situasiyaları real və qeyri-real komponentlərin nisbətindən asılı olaraq səciyyələndirilir. Beləliklə, ingilis dili dərslərində kütləvi informasiya materiallarından geniş şəkildə istifadə etməklə şifahi nitqin inkişaf etdirilməsi prosesini daha səmərəli şəkildə təşkil etmək və bu istiqamətdə daha yüksək nailiyyətlər əldə etmək mümkündür. İngilis dilində tələbələrə kütləvi informasiya vasitəlsilə təqdim olunan materiallar onları maksimum

dərəcədə fəallaşdıraraq, öyrənilən xarici dildə nitq ünsiyyətinə qoşulmalarına həvəsləndirilməlidir. Bu da ali məktəblərdə müasir dövrə uyğun olaraq tələbələr qarşısında qoyulan əsas məqsədlərdən biridir.

Abiyeva Valide G.
Safixanova Afet H.

THE ROLE OF MASS MEDIA EXPANDING THE VOCABULARY OF THE ENGLISH LANGUAGE

Key words: oral speech, compenetce, mass mediam communication.

SYMMARY

The article is devoted to the mass media or modern methodology. Today the main goal of teaching and learning English language in the global word is word is developing students ability to use target language for communication, The article deals with the problem of working of effective ways of speaking skills. While analyzing great attention was given to the facts taken from literature. One of main important goals of the article in to detect and find out the reasons of kiterature. The authour emphasizes its role in linguistis. Since the emergence this notion caught the attention to new researches apperared. You may involved in speaking English in a wide range of situations, chatting with friends, beiging things in shops etc. To speak effectivelly in another language we need a variaty of "tools". Language learners are often too embarassed or only to say anything when they don`t inderstand another speaker. Instructions can help students overcome this assuring them that misunderstanding. Instructors can also give students strategies and phrases to use ckassification phrases in the auditorium. By enconraging, students, insttuctors can create an authentic practice enviroment at the classrooms. As they develop control of various clasification strategies students will gain confidence in their ability to manage the various communication situations. Most effective writing follous a three part arrange ment introsuction body and conclusion. This three part format is so logical you will probably use it for most of your writing.

Абыева Валида
Сафиханова Афат

РОЛЬ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В РАСШИРЕНИИ СЛОВАРНОГО ЗАПАСА АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

РЕЗЮМЕ

Ключевые слова: компетенция, устная речь, коммуникация, массовая информация.

В данной статье речь идет об обучении устной речи на английском языке. Статья посвящена массовой информации на современной методике. В анализе большое внимание обращено на факты, полученные из литературы.

Автор пытается раскрыть роль массовой информации. Ссылаясь на работы ученых, исследовавших, а также подчеркивает ее важность. Отмечается, что это дает вспоминать смыл во время анализа еще более ясно, а также более разнообразном колорите. Одной из основных целей изучения английского языка является обладание умением эффективно общаться на изучаемом языке. Следует отметить, что в настоящее время происходят значительные изменения в методике обучения иностранным языком. Коммуникативные преподавания языка предполагает обучение языку в определенном контексте для обмена мыслями. Говоря об обучении студентов основным видом речевой деятельности, следует отметить на распространенное мнение у студентов продуктивных навыков. Как известно цель обучения английскому языку на продвинутом этапе состоит в совершенствовании всех видов речевой деятельности. В статье представлена информация по увеличению словарного запаса учащихся на уроках английского языка с использованием массовой информации.

ƏDƏBİYYAT

1. Ghalle, Morpris and Alev Maraztiz, linguistics. London, 1992.
2. Spencer, Andrew and Arnold “The handlook of linguistics”, London, 1998.
3. Stabler, Edward. “The finite connectivity of linguistic structure”, London, 1994.
4. Abdullayev Ə.Ə. Koqnitiv dilçiliyin əsasları. Bakı, 2008

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 03.06.2024
Çapa qəbul olunma tarixi: 28.06.2024
Rəyçi: prof. Məmmədova Z.Ş.
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur